

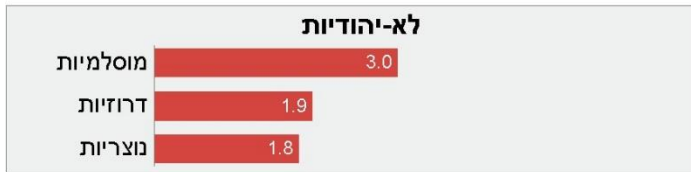
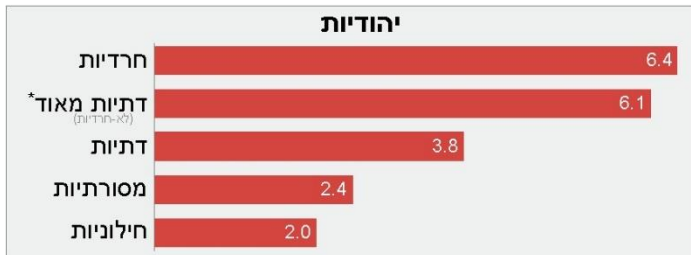
אזהרת הכלכלנים

מדינת ישראל והחברה החרדית תלויות זו בזו: שגשוגה של המדינה מחייב את הירתמותה של הקהילה החרדית לכלכלה, לביטחון, ולחברה. במקביל, ללא משק איתן, אשר בכוחו, בין השאר, לספק ביטחון לכלל אזרחי המדינה, החברה החרדית לא תוכל להתקיים לאורך זמן.

לאור זאת, אנו – כלכלנים וכלכלניות ישראלים – מתריעים בצורה הברורה והנחרצת ביותר, כי השילוב בין מדיניות ממשלות ישראל לבין קצב הגידול הגבוה של האוכלוסייה החרדית מוביל את המדינה לעבר תהום ומסכן בצורה ממשית וקשה את המשק והחברה הישראלית, כולל את החברה החרדית עצמה.

פריון ילודה בישראל

מספר ילדים לאשה, ממוצע 2020-2022

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אחמד חלייל אויילת ציונוב

* דתים מאוד (שייכים חרדים) מתפוררים ביחודה
ושומרים (מחזים 22% מכלל הדתים שם) ב-2022 בלבד

כיום, 22% מהילדים בישראל מתחת לגיל העבודה (גילאים 0 - 14) הם חרדים. עד 2065, שיעור זה צפוי להיות כ-50%, יותר מהכפלת חלקם בתוך ארבעה עשורים. ללא שינויים דרסטיים, עמוקים, ומהירים במדיניות הממשלתית תעמוד מדינת ישראל בפני סכנה קיומית.

מדיניות ממשלות ישראל ביחס לחברה החרדית מציבה בפני המדינה שלוש סוגיות יסוד: ביטחונית, כלכלית, וחברתית. לכל אחת מהסוגיות השלכות קשות ומרחיקות לכת על העתיד. השילוב בין הסוגיות הופך אותן לסכנה ממשית לגורל המדינה.

הסוגיה הראשונה נובעת מהחרפת האיומים הביטחוניים על ישראל. בעקבות אירועי ה-7 באוקטובר, צפוי גידול משמעותי, קבוע, וארוך טווח בנטל הביטחוני על משרתי הסדר והמילואים. לפי תזכיר החוק שהוגש לאחרונה בתמיכת מערכת הביטחון, מספר ימי המילואים צפוי לגדול דרמטית: חיילי מילואים שאינם קצינים ישרתו עד 42 ימים בשנה, וזאת עד גיל 45 (לעומת 18 ימים וגיל 40 לפני המלחמה), וקצינים ישרתו עד 55 ימים בשנה, עד גיל 50 (לעומת 28 ימים וגיל 45 לפני המלחמה). להעלאה זו של נטל המילואים עלות תקציבית ישירה למשק המוערכת בכ-10 מיליארד שקל בשנה. חשוב מכך, להכבדה על ציבור משרתי המילואים עלויות עקיפות גדולות בהרבה, שלהן השלכות הרסניות על החברה ועל הפעילות הכלכלית במשק. כלכלה מתפקדת אינה יכולה להתקיים במציאות שבה עובדים רבים נעדרים לתקופות ממושכות מדי שנה. עצמאים ועצמאיות רבים יקלעו לקשיים כלכליים, הפוטנציאל התעסוקתי של משרתי מילואים יפגע כאשר חברות ימנעו מלהעסיקם, יכולת הייצור של החברות במשק תיפגע קשות, ואיכות השירות הציבורי תדרדר. זאת ועוד, בעולם גלובלי, עובדים וחברות יכולים בקלות יחסית להעתיק את מרכז פעילותם ממדינה אחת לאחרת. הכבדה משמעותית בנטל המילואים תוביל בסבירות לא מבוטלת לגל הגירה לחו"ל של עובדים שהם מהמשכילים והמיומנים ביותר, ולעזיבה של חברות ישראליות ורב-לאומיות רבות, אשר לא יוכלו לעמוד בהיעדרות עובדיהן לטובת שירות מילואים ממושך בכל שנה. מדינת ישראל עלולה לאבד הון אנושי רב ואת תרומתן הכלכלית של חברות עסקיות רבות, וזאת באופן אשר יפגע קשות ברווחתם של אלה שיישארו בישראל.

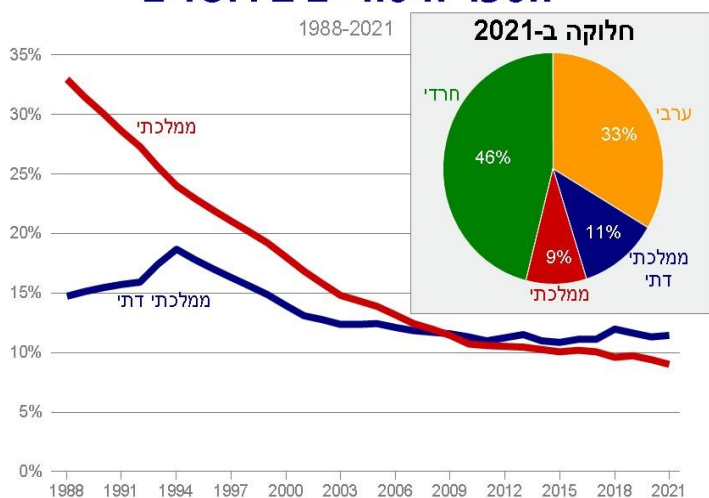
הסוגיה השניה היא כלכלית במהותה. ממשלות ישראל לדורותיהן, והממשלה הנוכחית במיוחד, מממנות בתי ספר של המגזר החרדי שאינם מקנים לתלמידיהם את הידע והכלים הנדרשים להשתלבות בשוק העבודה המודרני. במקביל, ממשלות ישראל מזרימות תקציבי עתק למימון אורח חיים המעודד אי-עבודה וילודה בשיעור כפול ומשולש מזה של שאר המגזרים בישראל. הזרמות אלה מתבטאות במגוון רחב של אופנים – ממימון בתי ספר שאינם מלמדים ליבה, דרך שלל קצבאות והנחות והטבות מגזריות מפליגות. לפי חישובי בנק ישראל, בעוד שבממוצע משק בית חרדי בגילי 25-44 מקבל מהמדינה 2,800 שקלים בחודש (נטו), לאחר ניכוי תשלומי מיסים וכו'), משק בית יהודי לא חרדי משלם 2,200 שקלים בחודש (נטו, לאחר קבלת תמיכות). השלמה עם מערכת חינוך חרדית המונעת מתלמידיה את הידע הנדרש להתמודדות עצמאית במשק גלובלי, יחד עם הזרמות תקציבי ענק אשר צפויים לגדול בקצב מעריכי, היא מתכון להידרדרות רמת החיים בישראל ולפגיעה קשה ביכולת המדינה לספק שירותים בסיסיים לאזרחיה.

הסוגיה השלישית היא חברתית ונוגעת לעתידה של ישראל כמדינה דמוקרטית ליברלית. שיעורם ההולך וגדל של החרדים בחברה – בתהליך אשר ממומן במידה רבה על ידי הציבור היצרני – צפוי להעניק למגזר החרדי כוח פוליטי רב שיאפשר לו לפגוע במאפייניה הליברלים של מדינת ישראל ולקדם חקיקה סקטוריאלית הכופה עצמה על מי שאינם דתיים. זאת ועוד, נוכח הגידול בשיעורה היחסי של האוכלוסייה החרדית, ההנהגה החרדית תוכל בשיטת הממשל הנוכחית לשנות כל הסדר פוליטי שיושג כדי להבטיח זכויות יתר בתחום הכלכלי, הביטחוני, והחברתי.

בין שלוש הסוגיות – הביטחונית, הכלכלית והחברתית – יש יחסי היזון-חוזר והן מעצימות זו את זו. הכבדת הנטל הכלכלי והביטחוני על חלקים מהציבור בישראל, וההשתמטות של חלק הולך וגדל של האוכלוסייה מנשיאה בנטל אינן תהליכים ברי קיימא, במיוחד במציאות הביטחונית הקשה והמורכבת שבפניה ניצבת מדינת ישראל. ללא שינוי בתוואי הקיים, תהליכים אלה מסכנים את קיום המדינה. רבים מהנושאים בנטל יעדיפו להגר מישראל. הראשונים לעזוב יהיו אלה שלהם הזדמנויות בחו"ל: רופאים ורופאות, מהנדסים ומהנדסות, עובדי ועובדות הייטק, ומדענים ומדעניות. האוכלוסייה שתישאר בישראל תהיה פחות משכילה ופחות

יצרנית, וכך יגבר הנטל על האוכלוסייה היצרנית שנשארה – מה שיעודד הגירה נוספת מישראל. תהליך זה של "ספירת קריסה" שבה מעגלים הולכים וגדלים מעדיפים להגר, כאשר מצבם של הנשאים הולך ונעשה גרוע, יפגע קשות באוכלוסיות שאין להן אפשרות קלה להגר, ובכלל זה המגזר החרדי. התהליכים הדמוגרפיים והכלכליים שעוברים על ירושלים בעשורים האחרונים – הידרדרותה המהירה במדדים הסוציו-אקונומיים, תוך כדי נטישת העיר על ידי חלקים גדולים של אוכלוסייתה החילונית – מדגימים היטב את תופעת ספירת קריסה והסכנות הנשקפות למדינת ישראל כולה. לירושלים יש את ישראל. לישראל, יש רק את עצמה.

שיעור התלמידים לפי זרם בתי הספר היסודיים בירושלים

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב נתונים: מכון ירושלים למחקר מדיניות

תהיה זו טעות קשה לחשוב כי נותר זמן רב לקידום השינויים הנדרשים להתמודדות עם הסכנה לקריסה לאומית. קריסות אינן מתרחשות כאשר המצב "הידרדר לחלוטין" אלא קודם לכן, כאשר שיעור גדול מספיק של פרטים צופים כי לא ניתן למנוע את ההידרדרות. מרגע שהאוכלוסייה הנושאת בנטל תסיק שמדינת ישראל עלתה על מסלול שאינו הפיך, הקריסה הלאומית בוא תבוא. תחילה בצורה הדרגתית ואז בפתאומיות ובאופן בלתי הפיך.

כדי למנוע את הסכנה לקריסה לאומית, חובה על קברניטי המדינה לראות את המציאות נכוחה ולאמץ ללא דיחוי אסטרטגיה אשר תחזיר את ישראל לתוואי בר קיימא, באמצעות הסדרה של שלוש הסוגיות. על אסטרטגיה זו לכלול את הצעדים הבאים, שהם קריטיים לחברה חפצת חיים:

1. רפורמה כלל-ארצית ורחבת היקף בחינוך היסודי והעל-יסודי שתכלול, בין השאר, הפסקה מיידית של מימון ציבורי של מערכות חינוך שאינן מכשירות את תלמידיהן לרכוש כלים מתאימים להשתלבות בשוק עבודה מודרני, ובכלל זה הפסקת התקצוב של בתי ספר שאינם מלמדים את תכנית הליבה המלאה. במקביל, נדרשת הפסקה מוחלטת של תמיכות המתמרצות אי-עבודה וצמצום מימון המדינה לעידוד ילודה. הפסקה מדורגת של הזרמת התקציבים תסייע במעבר מהמצב כיום למצב החדש שתואר כאן.
2. חלוקת הנטל הביטחוני בין חלקי האוכלוסייה, תוך הבנה כי העלאה דרסטית בנטל שירות המילואים על האוכלוסייה שכבר כיום משרתת היא בעלת השלכות הרסניות על החברה והכלכלה, ולכן אינה בת קיימא. אכן, בתרחיש שבו כלל האוכלוסייה החרדית בגילאים הרלוונטיים מתגייסת לצבא, מספר ימי המילואים צפוי לרדת ב-50%, ועם השנים אף יותר מכך. ראוי גם לציין כי תוכנית שירות אזרחי לא תמנע את ההכבדה המשמעותית בנטל הביטחוני שיוטל על האוכלוסייה המשרתת כבר כיום, על כל ההשלכות החמורות הכרוכות בדבר.
3. שינויים בשיטת המשטר ושינויים חוקתיים אשר יעגנו זכויות ליברליות וערכים דמוקרטים באופן שיסכל פגיעה עתידית בהם. ללא שינויים כאלה, החשש מפגיעה עתידית בזכויות יעצים את תהליך ספירת הקריסה שאליה עלולה מדינת ישראל להיקלע. על ההסדר החברתי להבטיח כבוד הדדי בין כל חלקי החברה, כך שכל אדם יוכל לחיות את חייו לפי ערכיו ואמונותיו.

אנו, כלכלני וכלכלניות ישראל, מתריעים בצורה נחרצת וברורה נגד המשך ההתעלמות מתהליכים המובילים את מדינת ישראל לתהום כלכלי, ביטחוני, וחברתי. **הסכנה ברורה, ולהערכתנו הסבירות להתממשותה גבוהה מאוד. אולם, גם אם הסבירות נמוכה יותר, נוכח הנזק הפוטנציאלי האדיר לביטחון הלאומי, ניהול סיכונים בסיסי מחייב אימוץ מיידית של אסטרטגיה אשר תחזיר את ישראל לתוואי בר קיימא.** אנו קוראים לציבור, לדרגים המקצועיים ולדרגים הפוליטיים להציב את הסוגיות שהעלינו כאן בראש סדר העדיפויות הציבורי.

זוהי אזעקת אמת. ההיסטוריה לא תסלח לקברניטי המדינה בהווה ובעתיד – מכל קצות הקשת הפוליטית – אם יעמדו מנגד.